

ANDREJEVA IZPOVED

RUDOLF KRESAL

Zdaj že dolgo vem, da sem izgubil vse sanje in da si čaram v svoji bedi nedosegljive svetove. Dnevi se izgublajo v nemirne noči, da pridejo jutra, polna grenkobe in še večjega obupa, brez nasmeha, brez sonca. Nikogar ni, ki bi mu stisnil roko, nikogar, ki bi me pozdravil. Še nekaj let, potem zapadem tem zidovom in dan pozdravi mrtvo telo. Križ tam gori v sivem polju mi izpije kri. Vse misli dajem njemu, njegovemu sivemu polju, ki je dan, moj dan.

*

Moja duša dolgočasje ne pozna. Srce se je že davno umirilo. Zakopano v teh zidovih ne pozna več ne sovraštva ne ljubezni. Zato je le še misel gospodar mojega telesa. Le tedaj, kadar se spomnim sonca in sebe v njem, mi zavre kri, klečim na vlažnih kamenitih tleh — in kolnem, kolnem, kolnem.

Potem se spomnim Silve, zadnjega živega človeka, ki je šel od mene nekaj trenutkov prej, preden mi je zavel hlad teh mračnih zidov.

Tudi ta zadnji človek je mrtev. Silva. Umrla je isti dan kakor jaz. Le njen grob se ne odpre nikoli več. Jaz pa umrem še enkrat — takrat se razmaknejo zidove moje ječe.

*

Dan pred jutrom moje in njene smrti sem jo nepričakovano srečal. Prismejala se mi je naproti in me glasno pozdravila. Sprva je nisem mogel spoznati. Sijalo je sonce, da je cesta bila kakor posrebrena in mi je jemala vid. Silva se je neprenhoma smehljala in me izpraševala to in ono. Potem je dejala, da sem se hudo izpremenil.

To me je spravilo k zavesti. Spoznala me je takoj, kljub temu, da sva v teku dobrih dveh let govorila le trikrat. In vselej sem bil hudo izpremenjen. Tedaj le še senca. Razmršeni lasje so mi padali na čelo in senci. Globoko vdrte oči in upála lica so govorila o prečutih nočeh in o gladu. Moja koščena postava je kakor štrlela iz tal. Zaradi svoje slabe zunanosti sem bil zelo v zadregi. Ona pa kakor da ni bila ničesar opazila. Smejala se je in govorila in mi venomer stiskala roko. Za spoznanje se mi je zdela postarana, bila pa je lepša kakor kdajkoli poprej. Strmel sem vanjo in se skušal nasmehnuti. S prsti leve roke sem nestrpno vil košček papirja, tramvajski listek. Morda je opazila mojo zadrego. Izpustila je roko, mi vzela listek, se prestopila in dejala:

„Dajte, da se še jaz poigram. Ali se pogosto vozite?“

„Ne“, sem ji odgovoril. „Danes se mi je hudo mudilo. Izvedel sem za neko službo in stopil na tramvaj. Šlo je za tovariša.“

„Za tovariša? — Ne za vas?“

„Tudi zame! — Če ste že tako radovedni!“ — sem ji trdo odgovoril. In da bi zabrisal mučen učinek svoje neotesanosti, sem naglo dostavil:

„Prišel sem prepozno!“

Silva se je nehala smejeti. Nekaj časa sva stala molče. Potem je ona spet izpregovorila:

„Ali me lahko malo spremite?“

Ne da bi bila čakala mojega odgovora, je krenila na drugo stran ceste in mirno nadaljevala:

„Oprostite, vendar zdi se mi, da je za vas tako boljše — da niste priklenjeni na stol in na uro. Vas si drugačnega, kakršni ste, res ne bi mogla misliti. Pred dvema letoma ni bilo z vami prav nič drugače, kakor je danes. Ali se spominjate, da sem vam prvič dejala, kakor tja v en dan, med smehom, da se ustrelite. Mislila pa sem resno. Namreč ne, da se ustrelite, ampak da se boste ubili, ker se neprenehoma ubijate.“

„Ali ni to najdostojnejši način, spraviti sebe s svetá v blagoslovljeno zemljo?“

Silva se je bolestno nasmehnila in sklonila glavo.

„Najdostojnejši način? — Potem sem jaz zelo dostojna!“

„Vi?“

„In še marsikdo!“

„No, potem morda svoj način še kdaj izpremenim, če je toliko dostojnih ljudi!“ sem ji z glasnim smehom dejal. „Vi ne veste, da imajo ljudje o meni zelo nedostojno mnenje!“

„Se mi zdi!“

„Mislim, da sem prav slišal: zdi se vam.“

„Dà. — Zakaj mi nič ne pišete? Hotela sem vas obiskati.“

„Bi me ne našli. Moja soba sprejme samo na smrt utrujenega. Zato vam nič ne pišem. Nikomur ne pišem. Pisma so izdajalska. — Pa saj vam — Silva — ne more biti veliko do mene!“

„Mudi se mi“, je dejala in obstala. „Ne, vam res ni veliko do mene!“ — Ustnice ji je obkrožal žalosten nasmeh. „Zvečer sem prosta. Ali mi hočete delati družbo?“

„Zakaj ne. Tudi jaz sem prost! — Dobite me v moji stari kavarni!“ sem dejal hladno.

„Še zmerom hodite tja?“ je vprašala začudeno in mehko, kakor da je bila povsem preslišala moj hladni glas.

„Dà, še zmerom hodim tja. — Pridite! Pričakoval vas bom!“ sem ji dejal in se nehote doteknil njene roke. „Jaz pridem tja že ob pol devetih. Navadno sem ob tej zgodnji uri edini gost!“

„Tem bolje. Toliko vam moram povedati. — Na svidenje!“

Gledal sem za njo, dokler jo ni zagrnila gruča ljudi. Ves čas sem mislil na njene nekdanje besede, naj se ustrelim. In zdaj mi je bilo, da bi se razblinil, ker nisem mogel biti dober niti ž njo, s to angelsko dušo, ki je bila v telesu, vrednem milojske Venere. Kaj jo je vodilo k meni, k mojim praznim dnevom, k mojemu življenju, ki me je v črnem obupu gnal o mraku na zakotne ceste beračit? — Kaj?

*

Obljubljala se mi je huda noč. Huda zaradi tega, ker nisem ničesar bolj sovražil kakor pogovore z ljudmi, ki sem jim kdaj razkril del svoje duše in so se vpili vanjo. In Silve sem se bal, zelo bal. Vsa njena nešteta pisma so bila pisana le srcem. Jaz pa že davno nisem več imel srca, v sebi nikake ljubezni. Povsem iznenada me je zaradi tega sestanka obšla nerazumljiva zloba, ki mi je zagrenila ves večer in me pribila na križ mojih ur. Sicer pa je morda vsak človek toliko zloben, kolikor more biti, in moje stanje v tistih dneh, obup nad samim seboj, je nemara le prav malo dodalo k moji zanikrnosti in zakrknjenosti. Pravim: morda, ker vem, da če bi bilo v meni le malo sonca, le malo mirnega življenja, bi bil Silvo objel, se ji srečno nasmehnil in šel ž njo v hribe, odrešit svojo in njeno dušo. — V meni pa je bila tema. Nasičenost vsega, le sovraštvo, ki je zmagovito šlo svojo pot v spoznanju, da česar nedostaja meni, nedostaja — vsem, le da se tega manj zavedajo.

In prav v tistem času sem o sebi slišal sodbo, da moram biti po vsej priliki nemalo zloben — da sem v tej zlobi strahotno preračunljiv duh, ki mu je vse na dláni in se z ljudmi rad poigra, le zato, da uživa njihovo leno miselnost, vprav blazno potrpežljivost, strahopetnost in lagodnost — da sem nevaren sanjač in svojeglavec, ki mu je treba iti s poti.

Bilo mi je vse na dlani. Kakor prebujena zver sredi noči je človek, ki nima ničesar.

Tako sem pričakal Silvo.

Zakaj mi njene besede niso dale v roke samokresa? Dvoje duš bi bilo rešeno groze, ki me je razodela, razgalila, meni in vsemu dala izraz zločina.

*

Prišla je z istim srečnim nasmehom, s katerim sem jo bil srečal popoldne. Na sebi je imela črno žametasto obleko, ki se je tesno prilegala k telesu. Ovalni, otožni obraz je izdajal, kljub smehljajočim se ustnicam, madonsko resnobo. Ob pogledu na njeno telo, ki je bilo videti kakor iz

črnega kamna izklesano, in na izraz njenih velikih, temnih oči, ki so ji temni lasje dajali čudovit čar, sem za nekaj trenutkov pozabil nase in na vso sedanost razen Silve. Ali natakarev hripavi glas je pregnal tudi te edine odrešujoče trenutke in me spravil v okolico, v kateri sem prebil pol svojega življenja. Umazane stene, mastni divani, polomljeni stoli, razbito zrcalo in bilard so se mi zakrohotali v obraz, da sem se kakor zločinec odmaknil od Silve in plašno pogledal predse. Silva me je skrbno vprašala, kaj mi je. Ali mi je slabo? Pobledele da sem. — Sledila mi je, kakor mati bolnemu otroku.

„Ne, ne“, sem ji kolikor mogoče veselo odgovoril. — „Le za vas mi je težko v tem prostoru. Bojim se, kaj porečete . . .“

Ona pa ni videla ničesar. Iz oči ji je sijala tiha sreča.

„Vesela sem, da sem z vami!“ je dejala. — „Ali ste hudi?“

„Ne!“ sem iskreno odgovoril in ji hvaležno stisnil roko. Rad bi ji bil dejal, da ne morem biti vesel, ker je ona sledila moji želji, da ne morem biti, a da bi bil rad vesel, ker sem ž njo. Toda v prsih sem čutil kamen, ki je rasel od minute do minute, počasi izpodrival človeka, ga vsega okamenel, mu pustil le razum, le spomin, da je nekoč bilo drugače, da bi zdaj moralo biti tako, kakor je bilo takrat, ko je srce krvavelo ob prvi razočarani ljubezni. V tej zavesti sem se z nasmehom zastrmel v natakareja in dejal, da bi se rešil te sentimentalnosti:

„Stavim, da bo prevrnil stol!“

Natakare stola sicer ni prevrnil, pač pa ga je z vso silo sunil k mizi, da mi je vztrepetal vsak živec posebej. — Silva se je veselo zasmejala in pripomnila, da bi bil kak razglašen klavir boljša zabava.

„Potem bi pa prav gotovo ne bila zdaj tukaj. — A zadnji čas je res vse narobe. Nov gospodar je. On in tale natakare sta znešena menda iz vseh vetrov. Moral se bom preseliti. Človek naroči kavo in dnevnik — a namesto kave in dnevnikov vam sede na mizo črno laso dekle kakor duh in se zahihita, da porcelan zazveni. — V lep kraj ste zašli, Silva!“

„To bi mi morali prej povedati!“ je odvrnila rahlo očitajoče in je zardela kakor mak. „Kajne, ko pridejo ljudje, potem odideva!“ je pro-seče nadaljevala in me že vnaprej hvaležno pogledala.

„Dà, kmalu. Če vam je prav, pojdeva na izprehod. Noč je lepa.“

„Rada! — Ali vam smem nekaj reči?“ me je vprašala in sklonila glavo nad skodelico, da je skrila nasmešek.

„Kdo ve?“ sem ji odvrnil.

„Prav taki ste kakor v svojih pismih.“

„Silva, kakšen, povejte!“ sem planil z besedami v njo. — „Kakšen, povejte!“

„Tako — čudni — ne morem vas razumeti. Zdi se mi, da nenehoma samo o eni stvari premišlujete. Vse drugo vam je — skoro odveč. Mučite se, da bi se nečesa osvobodili, tistega premišljanja o — svetu. In potem — ničesar ne znate skriti, mislim, da se ne znate pretvarjati — pa vas kljub temu ne razumem!“

„Jaz se nikoli ne pretvarjam.“

„Bo res!“ je pritrdila in smeje se dostavila: „Ko bi se vi vsaj malo znali pretvarjati, vsaj malo, prav malo,“ je šepetala, „bi bilo bolje . . .“

Zadnje besede je izrekla komaj slišno. In čeprav jo je dušila bolečina zaradi mojega miru, nepremičnosti, hladu, se je vendar smehljala. Tedaj sem pomislil, da jo bo ta njen vse preveč angelski nasmeh konec koncev ubil. Tako čist je bil, vsa njena duša je bila v njem. Spočet pred leti ob srečni uri zanjo in zame, gojen v tisti obupni podeželski samoti, kjer ji je otrokova duša ves svet, mora ugasniti v mestu. V tem je smrt. Mesto in jaz, ki sem meščan, ki se sučem dan za dnem med neštetimi, za dušo in srce opeharjenimi in z dejstvi nuje, kakršnekoli, obitimi ljudmi, jo varava, jo varava tisočkrat bolj, kakor vara ona samo sebe s svojim zapravljenim svetom. Zakaj midva ubijava vse, ker nama ni do tega trenutnega življenja, ona pa ne ubija ničesar razen samo sebe, in vendar, morda je njena duša večja od duše tega mesta in moje . . .

Z dotikom svoje roke in besedami:

„Tako zamišljeni ste!“ me je vzdramila.

„Saj nisem. Mislil sem na vas. In nase tudi . . .“

„Kaj?“

„Ko bi bili tu, v mestu, bi bilo meni morda bolje. Ne bi bil tako vase zaprt, bi kdaj s kom govoril, se mu razkril, se rešil, se na kak način zavaroval pred samim seboj. Ali zdaj je prepozno, vse zamujeno. Tam sem, kjer moram biti. Prišel sem tja, kamor sem priti moral. — Pustiva to. Kako je vam, tam med vašimi hribi?“

Vzdihnila je in sklonila glavo, da so ji gosti kodri padli na čelo in senci. Telo se ji je streslo. Skrila je obraz v dlani in se premagala. Z blišččimi se očmi je pogledala kvišku. Nehote sem se nasmehnil. Vsa njena lepota in vsi spomini, ki mi jih je ona obujala, me niso mogli spraviti iz mojega sveta, me niso mogli več premagati. Bil sem grôb, sebi bolj kakor njej, ki sem se ji pokopaval, a je še upala, nad menoj pa je že jokalo življenje.

Grobovi ne žive za sebe.

Nekoč sva šla vsaksebi, prvo uro, ko sva se srečala: ona v hribe, jaz v votle skale. Kako bi mogla pozabiti tam v samoti le en sam še tako bežen poljub, le en sam še tako bežen pogled. In zdaj prihaja v mesto, na gladke, spolzke, ravne ceste, med votle skale, iz svoje samote v trušč

in vrvenje množic, in ne more razumeti, da so ljudje tu ubiti, v kamen ukleti, le z eno mislijo v sebi, ki je kletev. Jaz sem tu pred njo le kolikor toliko pravilno delujoč mehanizem, katerega delo je ostro določeno, le njemu umljivo. Ko bi se znal vsaj malo, prav malo pretvarjati — bi bilo — bolje. Dà, dà! — A potem ne bi bil igralec na svoji ploskvi, bil bi kakor bramanski svečenik v rimski cerkvi, ne bi bilo vse tiste sile, ki dá tragediji — konec.

Le majhno, neznatno laž naj bi bil storil. Ona bi jo bila sprejela v tisti uri kot živo resnico, se žejna sklonila k studencu in pila, pila — strup, ki bi jo čez nekaj časa pričel ubijati, ji izsušil srce.

Takrat sem si očital zlobo, ker sem v svoji praznoti hotel biti vsaj na en način človeški, hotel sem vztrajati pri njej vsaj nekaj ur, da je nisem pognal kakor ponujajočo se žensko od sebe in ji ubil duše. Očital sem si zlobo, pa je bila le muka iskanja, kako rešiti njo in sebe slepih nad. In vendar, še zdaj se mi zdi, da sem bil zloben. Ali sem bil ali nisem bil?

*

Čas je bil že blizu polnoči, ko sva stopila na ulico. Nebo je bilo oblačno in sopara je bila neznosna. Zdaj pa zdaj je izza temnih, podečih se oblakov posijal mesec in mrliško pobarval cesto. Za Silvo pa je bila noč mrtva. Govorila je o sebi, s trpkim nasmehom o svojih hribih.

„Ali tam med mojimi hribi pa je navsezadnje le lepše!“ je trmasto končala in se uporno zastrmela v temo.

„Jaz tam ne bi mogel živeti!“ sem dejal.

„Vem! Za vas je mesto. Te vaše votle skale. Iz oči vam gledajo, iz vsake vaše besede odmevajo. V vsaki vaši kretnji je čutiti njihov hlad, njihovo grozo. Mesto se je vpilo v vas, vas razdrlo in zgradilo novega človeka, ki je daleč od vse prirodnosti. Sicer pa vas razumem. Med množico je človek bolj sam kakor med hribi. Tiste tihe samote tam gori vi ne bi mogli prenesti. Okrog vas bi vpil v svojem večnem miru vsak kamen. Tu pa je le nemo strmenje. Hiše strme. Ceste strme. Ljudje strme. V tem strmenju se mora človek obsoditi v samoto, da ne pade, da se ne razblini v nič. Tu so le besede, votle, prazne besede. Za vsako misel je treba neskončnih ovinkov, da enega izmed stotisočev ne zadene preostro, ne poruši te skupnosti, v kateri drug drugega nič ne poznate, se nočete poznati, se ubijate zaradi enega samega koraka. Tu so vse misli tako same kakor so sami ljudje. Človek tu nikoli ničesar ne osvoji. Vse je kupčija. — Hribi pa postanejo kar čez noč vaši. A tudi jaz ne ostanem dolgo med njimi. Tudi mene je zajelo strmenje, da prisluškuje pri dušenemu krik, da se že izgubljam kot neznatno kolesce v tem stroju, iz katerega raste vsebina časa. In vsemu ste krivi vi, ki ste mi vsadili kal babilonske misli. Morda vas prav zaradi tega nisem — pozabila . . .“

Nekoč sem moral zelo veliko govoriti. Bilo je v tisti silni mladosti, ko se človek ne bije z vetrnimi mlini, ampak sam s seboj in z vsem svetom. Nekoč sem moral biti ves drugačen, nisem bil ne drugim ne sebi grob. Vse to, o čemer je Silva govorila, je bilo moje, tako moje, da se mi je vsa nekdanja živa mladost povrnila. Hotel sem govoriti tako kakor ona, kakor sem govoril nekoč, ali kdo ve kje so ostale vse besede, vse misli. Nekdanja čuvstva so me davila.

Bil sem že drugačen človek. Pa saj je bil le trenotek povrnitve v neko mladost, ki je drvela od spoznanja do spoznanja in ki je Silvi bila le tuj svet — meni pa smešen, iznenada, joj, kako smešen.

Le babilonska misel me ni zapustila. Moj greh, ki mi je dal čas, da morem o njem nemoteno premišljati . . .

*

V vsem njenem početju je bilo nekaj brezumnega.

Ustavila se je šele pred vrati sobe, se krčevito oprijela moje roke in zašepetala:

„Tako se nečesa bojim . . . Še nikoli . . .“

Od nekod se je začul glas avtomobilskega signala.

„Mesto! — To je mesto! — kjer ponoči ne smejo tuliti psi, kjer tulijo signali! — Včasih je tudi mene strah!“

Odprl sem vrata in vzdihnil.

*

Sobo je preplavila zelenkasto modrikasta, skoro bela mrzla svetloba. Človek je bil v njej kakor v ledenici.

Od stropa je visela na tenki žici velika, prosojno žareča krogla kakor kepa ledu.

Silva je odložila plašč in se plašno ozrla okrog sebe.

„Led, povsod led!“ je zašepetala. — „Kakšno luč imate?“

„Električno!“

„Zakaj pa se smejete?“ je vprašala, ne da bi pogled odvrnila od luči.

„Saj se ne smejem!“ — In se res nisem bil smejal.

„Ne? Zdelo se mi je!“ je mrzlo dejala. „Povejte, koliko porabite toka?“

Tedaj se smeha res nisem mogel ubraniti. Saj ni bilo v njenem glasu prav nič smešnega. Morda pa v njenem strmenju, strahu, v tistem prazen občutku, ki ga ima človek v tuji sobi. Zasmel sem se, da bi ji pregnal tesnobo. V tistem trenutku pa mi je šinila v glavo misel, da me po toku vprašuje zaradi cene. Dejal sem ji kolikor mogoče zaničljivo, naj ne skrbi, da je tok zastonj! Gospodinja da je z menoj dobra, zelo dobra!

„Sedite vendar! Divana vam ne morem ponuditi. Pri meni je kakor v vagonu tretjega razreda!“

„Dà. Zakaj imate tako prazno? — Tega nisem pričakovala!“ je govorila in sedla k mizi.

„O meni se marsikdo zmoti. Nič se ne pretvarjam. To razočara.“

„Mislila sem . . .“

„ . . . da boste našli več romantike!“

„Ne razumem vas!“ je mračno dejala.

„Ni treba! Čemu?“ — Venomer mi je bilo na smeh zaradi njenega razočaranja, da sem le s težavo izgovarjal. Bog si vedi česa je bila pričakovala v moji sobi, kako se me je v njej predstavljala, med naslanjači, preprogami, divani, s toplo in mrzlo vodo, s prednjo sobo in služkinjo in s kopalnico — so se mi podile misli druga za drugo. Gledala me je, kakor da me vidi prvič. Čez nekaj časa je mirno dejala:

„Vedeli ste že vnaprej, da mi zaigrate burko!“

Nato je sunkovito vstala in se hotela obleči. Stopil sem k njej in ji odvzel plašč. V meni je splahneval zadnji človeški občutek do nje. Samemu sebi sem se zazdel mrtev predmet, mehanizem, ki si sam ne more pomagati. Obvisel sem v svoji praznoti kakor jetnik, ki se v težkem okovju ne more geniti. In tedaj sem si zaželel divana, mehkega naslanjača, lagotnosti. Moja soba pa je bila utelešen izraz vsega mojega življenja. V njej ni bilo ničesar. Vse si je bilo treba pričarati s silo premagovanja, odpovedi. Tedaj sem se v luči Silvinega pogleda prvič ugleдал v svetu, ki prav za prav ni bil moj, ki mi je bil vsiljen, v katerega sem se vživel iz sovraštva do njega, iz upora, da bi iz njega zrasel tisti otrok, ki je ob rojstvu imel ves svet, a so mu bile vzete, brž ko je izpregovoril prvo človeško besedo, roke. — Sédel bi bil k Silvi in ji pravil, pravil o tistem nedosanjanem otroškem svetu, o visoki lepoti človekove rasti. Ali jaz sem bil otrok brez rok, ki mu ni bilo dano ljubiti, ki ljubezni nisem bil poznal ne do nje ne do sebe ne do nikogar, kakor razbojnik, ki se ogne roži ob stezi in gre dalje s svojo bolečino, stisnjenih ustnic in trdih korakov za svojo usodnostjo.

Gledal sem Silvo, ki je mračno gledala predse in užival v njenem tihem, prosečem glasu: ali nimam druge luči. In šele potem, ko je ponovila:

„Andrej! Ali nimate druge luči?“ sem mrtvo vprašal:

„Zakaj?“

„Ta vaša luč tako močno sveti. Slepí. Vse je v njej tako prazno, tako mrzlo. Kakšen mir je pri vas. Tako kamenito je vse. — Pri vas ne more biti tako prazno — Andrej! — kaj ste storili — s seboj?“

Iz njenega glasu je bila vame tožeča groza. Poslušal sem in se opajal ob besedah kakor že leta in leta ne. A njena tožba se je v mojem prostoru sproti izgubljala. V praznem, gluhem prostoru, ki je bil le meni namen. Čez nekaj časa me je njeno gledanje stvari pričelo zabavati. Gledal sem jo, kakor da je nisem mogel razumeti — in zdaj pa zdaj mi je ušel nasmeh, ki ni bil dober.

„Zakaj me tako ostro gledate! Slišite!“ je vzkliknila.

Čutil sem, da mora v mojem pogledu biti nekaj zlohotnega. Veselilo me je, da se je tako povsem izgubila. Kakor da me je vprašala nekaj povsem drugega, sem ji smehljaje se odgovoril, da je že dolgo nisem videl, zato jo gledam. — „Razumete?“ sem dostavil in jo spet pogledal.

„Ne glejte me! — V tej luči ste podobni človeku, ki nima prav ničesar na sebi. Goli, povsem goli — pa vendar, to niste vi, tudi vaš glas ni vaš. — In — in, kakšna sem jaz. — Ah, prižgite svečo. Dajte zrcalo. Svečo, Andrej! — Ničesar ne vidim.“

„Saj ni treba gledati!“ sem mirno odgovoril. „Stvari se morajo očem same prikazati. — Kaj se vtapljate v misel, da pri meni nekaj ni v redu . . ., da je prazno, povsem prazno — in jaz duh!“

„Dà, dà, tako prazno — in vi zdaj niste vi.“

„V svoji sobi sem! Silva! — Ne pozabite, da je ta soba moj dom. Tak sem, kakršen je on. Morda zelo prazen — ali pa . . .“

„Molčite!“ je zaječala. „Ugasnite to luč, ki reže, reže do srca, da ledeni. Svečo!“

„Svečo? — Ali bo potem, če bo gorela sveča, soba kaj manj prazna? Ali je tam, kjer je veliko mraka, kaj bolj polno? Ali bo ob utripajočem plamenu prostor lepši, jaz ob njem manj gol, manj strašen, bolj usmiljen, vi mirnejši, bolj predani vas obdajajoči skrivnosti, času, ljudem — tej noči, ki je tiha kakor grob? — Umirite se in dajte meni, da si ustvarjam svet po *svoji* volji, dajte, da sem vsaj v svojem svetu gospodar. Kmalu se boste razgledali. Saj luč tako mirno sveti. — Doma, tam v hribih, imate gotovo še petrolejko. In tudi belih, golih — slečenih *sten* nimate! — Doma imate nedvomno vse polno starih slik, fotografij po stenah in po kotih polno skrinj in obešalnikov raznih vrst!“

„Jaz se tam med to ropotijo dobro počutim. Ničesar ne pogrešam v sobi. Topla je. Pri vas pa je hlad, smrt, ki muči. — Sicer pa, dajte meni, da sem v svojem svetu gospodar!“ je vzkliknila. — Čujete, vaša luč me slepi — a vi, vi — me ne morete — oslepariti!“

„O ne, tega res ne zmorem. Zakaj če bi to hotel, bi se moral potvarjati. Vi ste prav tako gospodar svojega sveta kakor jaz. Ali moj je močnejši, je jasnejši — slači duše tako, kakor se spodobi našemu času. —

Da vas ta moja luč slepi, je verjetno. Morda so temu krivi vaši očesni živci — ali pa vaš svet . . . A da vas nočem preslepiti, je dokaz moja luč. Sto sveč gori. Vam zadostuje samo ena. Glejte, kako je vaša sodba odvisna od prostora, luči in trenutka! Meni se hoče svetlobnega razkošja. Lahko si mislite, da sem bolan, celó blazen. Ali v svojem svetu se res ne motim. Vi ste prav tam, kjer sta bili vaša mati in stara mati. Meni pa se hoče zmage nad njima. Vam se zdi, da imate vse. Dà, ljubezen imate, ljubiti morete. Jaz pa spadam med tiste lutke, ki hodijo z uporom po svetu, nikoli mirne, nenehoma iščoče. — Hoče se mi BOGA. Kdo naj mi ga dá, če ne človek, sila njegovega duha. Zato pa sem tak strahotnež, da ljudi od sile rad mučim. — A kdaj pa kdaj — priznam — me zaradi tega objame čudna bolečina, ki mi jemlje vsako razsodnost, ki me sili v samomor. Pa to je le skrajna misel. Tudi v njej moram vztrajati. V svojem času vidim nujnost smrti, ki mi kot znanka v enačbi pomaga iskati neznanko bodočnosti. Bijem se, da tisti veliki del nas, ki živi od danes do jutri, ne pogine le v telesnem oplojevanju. Dejal sem: Hoče se mi BOGA. V tem hotenju posameznika morajo hoteti vsi. Vendar, dokler bo vsaka hiša muzej, dokler bo črv simbol jutrišnjega dne, ne more biti v svetu živega hotenja po najvišjem. Da je v moji sobi le ena stara skrinja — katere podoba bi vas mogla povesti v lepoto minulih časov, bi ne občutili najmanjšega hlada. En sam neznatni rekvizit bi vas pahnil iz sedanosti v preteklost. Moja soba je le nekoliko neroden podaljšek ceste. Vendar zame ni neroden.

Silva si je z obema rokama podpirala glavo. Njeno mlado, vitko telo je bilo kakor okamenel vprašaj. Kljub vsemu — njena ženskost, plahost in otožna mladost so me zdaj pa zdaj zanašali v drugačen svet. Tam je bilo toplo, tam je bil smehljaj, mir, čudovit, velik mir, sveta tišina. Toda kladiva, ki so se v meni bila nekoč sprožila, niso nehala bítí.

V sobi je dihalo dvoje mladih teles pod nevidnim batom. Molk noči je kakor tišina vročega dne žgal duši in ju vodil v labirint misli. Silva, stara žena minulih stoletij v pomladanskem oblačilu svojega dvaindvajsetega leta, se je v njem izgubljala.

Babilon je zmagovit.

Pred njo pa je sedél mrlič minulih stoletij, živ mrtvec, ki je vstajal v novi čas in mu je edina luč — kos ledu — trgala zadnji ostanek krinke. Pred njo je sedél človek v tisočeri odsevih preteklosti in ves stremeč v sedanost, z blodnim pogledom, bolnim od gladu in prečutih noči. Bil je kakor skrivnosten stroj, od davnin neizpremenljiv v svojem delu in hotenju, smrti in življenju enako dober sin. (Konec prihodnjič.)

VEČERNA HARMONIJA

CHARLES BAUDELAIRE — VLADIMIR LEVSTIK

Prihaja tihi čas; po steblih gre drhtenje,
vsak cvetni kelih kot kadilnica žehti;
v hladu večernih sap se zvok in vonj vrti;
otožni valček, v slo zamamljeno medlenje!

Vsak cvetni kelih kot kadilnica žehti;
gosli ječe kot srce, ki ga skli trpljenje;
otožni valček, v slo zamamljeno medlenje!
Tožno in krasno kot oltar nebo stoji.

Gosli ječe kot srce, ki ga skli trpljenje,
nežno srce, ki mrzi smrt in mrak noči!
Tožno in krasno kot oltar nebo stoji;
v strjeni krvi utaplja solnca se blestenje . . .

Nežno srce, ki mrzi smrt in mrak noči,
pobira vsako sled o dnevu, ki zgubljen je!
V strjeni krvi utaplja solnca se blestenje . . .
Kakor monštranca v meni tvoj spomin žari!

ANDREJEVA IZPOVED

RUDOLF KRESAL

O d stropa je visela na tenki žici svetla krogla. Njen ledeni sij je bil moja muka. Zavedajoč se svoje človeške nemoči, sem si jo obesil nad glavo, da me je sekundo za sekundo opominjala na rdečo nit mojega spoznanja. S to lučjo sem si nenehoma dokazoval, kako strahotno sem odvisen od zunanjega sveta, od stvari. Kdo ve, ali bi mogel brez te luči ostati sebi zvest? — Dal sem si izraz duha. — In časih mi je bilo, kakor da sem izpod stropa visel — jaz.

Silva je iskala teme, se z zadnjimi silami skušala povrniti tja, v prostor življenja njene matere, v katerem mrak dobrodejno zagrinja vse ostre, vse jasne oblike, vso nevšečnost, in je laž le majhno, nujno, zelo potrebno zlo. Ali okrog nje se je pasel molk, plod zamišljenosti, velikega stremljenja, poseči s hladno, drzno roko v srce, objeti vso njegovo skrivnost, si do nje utreti svobodno pot. Iz strahu in odpora do brezobzirnega človekovega boja je za nekaj trenutkov pozabila svojo ljubezen in

sledila že nepremagljivemu občutku, da nekaj propada, da se njen svet razblinja v požaru, ki ga je zažgal pravični duh iz večnih, ustvarjajočih sil.

*

Neutešljivo hotenje, dati izraza zemlji in nebu, me vodi dalje. Čas poteka. Nič več ne vidim mračnih zidov, ne čutim železja na svojih nogah. Tam gori, tistemu sivemu polju, mojemu dnevju, ki ga lomi črn, zarjavel križ, dajem sebe. Klic od tam gori je vse silnejši. Morda se mi bliža konec.

*

Tisto noč, ko je Silva strmela predse, ko se je v njej lomil po meni zavrženi svet, sem se ob pogledu nanjo spomnil enega njenih prvih pisem:

„Zvečer sem na gradu poslušala godbo, ki je prihajala iz mesta. Bilo je tako čudno lepo. Mislim, da tako spajanje zvokov, luči in polteme zdravilno vpliva na trudne živce. — Ali iz mesta so nenadoma zazveneli ostri glasovi, neké, vrag si vedi kakšne godbe. Brez vijolin. Vsaj slišati jih ni bilo. Le pihala brez mehke v glasu. Sunkoma, odrezano, ali pa počasi in leno zategnjeno so se zvoki dvigali k meni . . .

Zamislila sem se v samo sebe in v sebi našla, kar me je obkrožalo zunaj: poltemo, svetle luči, mehke zvoke — pretrgano vse z nekim rezilom. To je bolelo. — Iskala sem pomoči in se spomnila — Vas . . .“

Ob tem spominu me je navdal grozni občutek, da se vse svoje življenje bijem z nekom, ki ga ne morem spoznati, z dušo, ki ji nenehoma iščem telesa. Časih mi je, kakor da je nekoč v moje življenje planil fantom, ki govori iz mene. — Jaz sem nič. In ta fantom raste v skrivnost ne dalje brezprostornega, brezčasovnega vesoljstva. Kdaj pa kdaj me vsega objame neskončna ljubezen, da bi se vsemu smehljaj. Tedaj mi je, kakor da vidim pred seboj veličastno zgradbo, cerkev človekovega duha. A v to cerkev nihče ne vstopa. Vse stoji pred njenimi odprtimi vrati. — Pri oltarju pa moli en sam svečenik za vse. Zdaj, vsepovsod v tem svetu, ki je obdan z mračnimi zidovi od zemlje do neba. O, ta čas moram ubiti. — Vidim prihajati Njega, ki bo oznanjal nebesa in preklel križ.

*

Ko se je Silva zavedela molka, je plašno pogledala okrog sebe in vztrepotala po vsem telesu. Nekaj časa je gledala luč. Potem je tiho dejala:

„Otroška lobanja . . . ne bi bila manj strašna. Zakaj na mesto te ledene krogle ne obesite otroške lobanje? — Tenka žica in na njej viseča otroška lobanja! — Zakaj pa se zdaj ne smejete. Ali ni moja misel zelo imenitna! Tako rekoč vaša, povsem vam podobna. Iz oči vam gleda smrt, z lic vam sije krutost. Kako vdrta lica imate in oči v votlinah!“

Bil bi se ji zakrohotal, ne smejal. Zakaj ta njena misel o otroški lobanji je bila žebelj na glavo in je njenemu svetu izbila dno. Ali obšla me je grenka zavest, da telesno propadam. Le ker je v mojem izrazu ugle-dala svojo strašno misel, sem ohranil mir in ji nisem pokazal svojega veselja. Bolečina, ki jo je rodila zavest, da propada moje telo, mi je dala tisto grenko občutje, iz katerega govori človek s smrtnim mirom.

„Ah — otroška lobanja . . .“

Ob teh svojih besedah mi je obstala kri. V njih ni bilo mojega obi-čajnega glasu. Nekdo je govoril iz groba. Glas po sobi je donel zamolklo, s tako trpkim naglasom, kakor da se je vsa, leta in leta rastoča bolečina utelesila. Zahotelo se mi je počitka, ali moral sem govoriti kakor umira-joči, ki v zadnjih dihih trepeče, da ne bi mogel povedati tistega, kar je nosil v svojih prsih vse življenje. Zroč v luč sem govoril:

„Matere rode otroke s praznimi lobanjami. Življenje pa jih razsvetli: ali s petrolejskimi vrelci ali z beraško svečo. Kakor pride . . .“

„Vi ste blazni!“ je vzkliknila Silva.

„Dà, slučajno mi je lobanjo razsvetlila beraška sveča. Nekega glad-nega dne pa sem ugledal glave, ki so bile razsvetljene s petrolejskimi vrelci —: pomislil sem in zblaznel. Zato me pošiljajo iz norišnice v no-rišnico, iz ječe v ječo. — Zato pa se zdaj brez sveče dobro počutim, v srečnem čuvstvu, da mi sije luč, ki ubija kakor strela. Meni daje moč spoznanja, drugim jemlje vid, jim vliva strah pred razodetjem. Hoče se mi razkošja, silnega, svetlega razkošja. — Spominjam se sebe, otroka, ki je hodil nekoč v cerkev. Kako je ta otrok, bít od jutra do večera, užival dogorevanje sveč. Kako zamaknjen je bil v njih medli trepetajoči svit. Bil je otrok, tako čudovit otrok. Vsa njegova sreča je bila, kadar je mogel sam klečati pred oltarjem in se zamakniti v tišino, v mrak, v zlato oltarni blesk, v vonj cvetic, kadila, molitve in v majhne trepetajoče rumene plamenčke. Takrat je ta čudoviti otrok s tem velikim srcem vpraševal očeta: Ali ima, oče, morje dno? In oče, sit njegove neutešljive radovednosti, mu je odgovarjal: Nima! — Da morje nima dna? je otrok pomislil in molčal. Glejte, Silva, in še danes kdaj pomislim: morda ga pa res nima. Kako sem takrat verjel! Kako slepo in s sladkim občutjem sem sprejemal odgovore in verjel, verjel, čeprav me je kdaj grizel dvom, da me je bolelo drobovje. Pa sem verjel, tako rad sem verjel. — Zdaj je vse drugače. Nikomur ne verjamem. Povsod je laž. Vse na ljudeh je narejeno, vse vodi strah po sledovih zločina — in tako malokdo si dela težko vest. Kadar pa kdo ugleda resnico, si zaželi sveče, da skrije svoj in tuj obraz, dà . . .“

„A, ne, ne! Ta vaš grozni dà! Tako nisem mislila!“

„Dà, Silva, tako. Saj je že dovolj, če vidi kdo konico svojega nosu, povsod ob vsakem trenutku išče sleherni prevare, da prevara sebe in druge zaradi sebe. Kadar ste sami, si nemara priznate vse hudo. V življenju, med ljudmi, pa igrate nešteto življenj, le sebe ne dajete. Vdajate se jim. Bili ste vse. Od dobrega otroka, pokvarjene deklice, v spoznanjih rastočega dekleta — ste se povzpeli do igralke, ki jo izžvižgavajo. To vam je potrebno, ker morate igrati slabo zaradi laži. Morate zatajevati sebe, ne morete se pa utajiti, ne morete zanikati svoje prirode, svojega hotenja. Postali ste kolesce v velikem stroju svojega poklica in ljudi, njegov mehanizem pa vam je tuj, je vaša groza. Ko ste spoznali vrednost laži, neiskrenosti, zahrbtnosti in koristolovstva, ste jih sprejeli — te rekvizite naše vsakdanjosti — v boju, da nikomur ne pljujete naravnost v obraz. Nekaj časa ste se mučili. A ta muka je bila le utrjevanje slabe vesti. Potem ste šli mimo človeka in ste ga zatajili. V strahu pred resnico ste klonili z duhom. V strahu za sebe ste pokleknili.

Dolgo sem iskal luči. Svetloba me je poprej zmerom motila, mi trgala misli, mrcvarila dneve in noči. Povsod je bilo polno senc. V meni vse prazno. Obup vsepovsod. Potem sem planil. Resnica hoče vedno nasilja.

Ta mrzla luč, ta ubita otroška lobanja, je živ izraz mojega časa. Hotel sem biti svoboden, rešen vsega plehklega zunanjega sveta. Res, oprostil sem se vse stare navlake, na prsi pa mi je padla sedanost s postotterjeno silo. Tlači me, pritiska k tlom, k zemlji, ki me pogoltne. Vendar, vsaj mrtvih senc sem se osvobodil. Iz kotov moje sobe ne morejo rasti mračni strahovi. — Glejte: miza, dva stola, omara in postelja in — nobenih senc. Luč sveti tako, in vse je postavljeno tako — da ne more metati nobenih senc. V prostoru živim, da ga izpopolnjujem. Morda je to vse. —

Kje so te besede, ki so v tisti hladni sobi tako zamolklo donele sredi noči, da so bile meni, ki sem jih govoril, kakor bobneča tožba? Kje je tisti čas, ko sem se v svetu znašel in spoznal svoj obup ter si podpisal po zakonu svoje duše smrtno obsodbo . . .? Le za Silvo vem, kje je. Zapustila mi je pismo, v katerem pravi: da je v tej moji izpovedi našla pravo podobo sebe. Raztrgana je zavesa, ki me je ločila od lastnega življenja — ali vas ni več, slutim, da vas nikoli več ne vidim, zato pojdem. Jaz nimam tiste sile, da bi mogla biti sama in živeti svoji misli, svojemu hotenju sredi trušč, kakor vi. Morda vam moj grob dá še večjih sil. *Grobovi ne žive za sebe.* — V meni in okrog mene je vse svetlo, vse v razkošju luči. Ali pogleda na vse tisto, česar ta luč osvetljuje, ne morem trpeti. Sama ne morem trpeti. — Nekoč, v večernem mraku sem molila v cerkvi. Eno prvih razočaranj me je privedlo v cerkveno tišino, v tisto

mračno samoto, kjer duh miruje, se odpočije. Ko sem stopila spet na cesto, me je od neke čudne sreče objelo čuvstvo, da se vse zvezde sklanjajo k meni. — Sinoči sem spet občutila to lepoto prirode. Le ta lepota ni več mehka, ni več milobna. Trda je in hladna, močna, polna kipečega življenja. Ali ž njo sama ne morem biti. Nikogar ni, ki bi se mu še mogla zaupati, da bi me povedel v boj. Zato zdravstvujte! Sem ena tistih, ki se morejo ukloniti le pravični volji. Sem v tisti veliki množici, ki pričakuje odrešilne besede, da razodene njena zatajena, strta sila dan kakor plamen noč. Vam verujem. Vas ni več!“

Vem, bil je trenotek, ko se je tudi ona spomnila sebe, čudovitega, lepega otroka. V ubijajoči luči moje sobe je spoznala ubijalca v svetu. Ničesar ji nisem dal. Tudi ne svojega sveta. Le spomnil sem jo njenega, ki ga je bila že pozabila. Postala je otrok. V doživljanju detinstva in bolečine smo vsi enaki. Tisto noč bi ji bil mogel vrniti vso mladost — če ne bi bil to, kar sem bil: zamaknjenec v svojo misel. Zgodilo se je povsem drugače. Ta čas, ko sem govoril, sem čutil do sebe vse večji odpor. Ali pomagati si nisem mogel. Tako je moralo biti.

Malo potem, ko se je zasanjala v svoj spomin, sem jo spet pahnil tja, v svoj prostor, kjer je bil le hlad, ji ubil vso ubranost, da ji je smehljal izginil, kakor bi bil kdo nasilno upihnil plamen sveče. Toda pred menoj ni bilo srca, ni bilo žene, ni bilo človeka. Govoril sem kakor v telefonsko slušalko in se nisem zavedel svoje človečnosti, se nisem mogel domisliti, da sem govoril le, kljub vsemu naporu, iz srca:

„Pustil sem samo najpotrebnejše. Gole stene. — V moji sobi vlada ekonomija!“

Ob tej zadnji besedi se je Silva sunkovito stresla in uporno dvignila glavo. Iz njenih oči je zasijala neprikrita mržnja. Meni pa je bilo na smeh. Tedaj sem spoznal, da je bil ves moj mir — laž. Vendar, bil mi je potreben, je bil edina rešitev, da se nekemu izpovem, sprostim nasičenosti notranje bolečine. V naveličanosti vsega napol blazen, sem bil pripravljen, ubijati, ubijati z nasmeškom, zakaj tudi od tega, in morda še zlasti od tega, sem pričakoval tistega silnega sproščanja človekovih sil, ki se v spoznanju rušenja dvignejo, ustvarjajoč nov svet. Stekel bi bil v noč, tekkel vse dalje, nenehoma troseč smrt okoli sebe, dokler ne bi omagal in se zgrudil v zavesti, da sem storil vse, kar mi je bilo dano. Tako sem bil tisto noč Silvin krvnik, ki se je svoji žrtvi mirno smehljal, včasih tako mirno in veselo, kakor kovač, ki kuje, ožarjen od plamenov, železo, ko mu daje svojo voljo. Le silnejši od tega veselja pa je bil zdaj pa zdaj stud, ki se mi je javljal v strahu, da mi uhaja zadnja iskra človečnosti, da sem sebe drobil v prah. — Saj bi mogel le z eno mehko, sanjavo besedo rešiti njo in sebe. Ali ob misli na to, so se krog mene odpirali grozeči prepadi,

vse moje delo bi strmoglavilo v globočino nemoči. Kadar me je zadel Silvin zaničljivi pogled, sem bil na vrhuncu razbitosti — ali vdal se nisem. Moje prsi so imele oklep duha, oklep časa, ki zaradi svojega hotenja ni smel poznati srca. Tam zunaj je bil svet in nad njim noč, težka, temna noč, ki jo je moja luč morala razkrojiti.

Počasi se me je lotevala topa utrujenost. Zaželel sem si samote. In pa neko tesnobno čuvstvo, da najhujše šele prihaja, me je navdajalo z vse večjim strahom. Ali hotel sem vztrajati, za vsako ceno vztrajati. In sem vztrajal.

*

Tako se je nemara pripetilo, da se je Silva povsem vživela v mojo misel, v tisti hladni svet, ki pozna v svetosti ideje le slepo hotenje. Tedaj sem spoznal vso krutost, ki je zmora človek, njeno zadnjo potenco, krutost duha.

Ne spominjam se več, kako se je pričelo. Z „otroško lobanjo“ — ali je bil le blisk, ki je ošinil Silvo. Le to vem, da so njene oči dobile nenavadno srepo vprašujoč pogled. Zagrizel sem se vase in poslušal svojo notranjost. Njene strune so zapele visoke glasove napora. Silvin pogled je bil vse bolj srep. Potem se ji je utrgal glas:

„Vi, vi, ki ste tako občutljivi, tako željni razkošja, ki ste si znali vse s tako izbranim okusom urediti, ki si svetite s sto svečami te gole stene, glejte, ali vidite, kakšno posteljo imate! — Dà, kakšna je vaša postelja!“

Njen odpor se je bližal višku. Ali tega jedkega, pikrega naglasa nisem bil pričakoval. Bilo mi je, kakor da sem se iztiril sam. Ne vem, ali je bil občutek sramu ali užaljenosti, sklonil sem glavo in si obraz skril v dlani. Ona pa, vem, je strmela vame, srepo, vsa trepetajoča od pričakovanja, kaj porečem. Ali je s svojim srepim pogledom hotela izraziti ves prezir do onega človeka, ki se je s skrajnimi žrtvami, z naporom vseh svojih sil zagrizel v sebe, ali je hotela igrati le nejevoljo ženske, ki je spričo njega zdaj pa zdaj morala premagovati zlo. Ne vem. Jaz ne vem, kdo je delal komu večjo krivico. V tem trenutku mi je bilo več do Silve kakor do svojega odgovora. V njen izpad nisem mogel ali nisem hotel verjeti. Strune so pele v visokih glasovih. Igral sem, kako sem igral!

„O“, sem začuden skoro vzkliknil. — „Postelja! — Kadar posteljo gleda ženska, je odgovor vselej težak. Vendar še ne veste, da ste z verige spustili podivjanega psa. Povem vam, na moji postelji, a zlasti na postelji vobče, je zgrajen ves uvod v filozofijo, vsa sedanost in njena kultura. He, dà, sedanost!“

Zadel me je pogled, ki je bil vreden kraljice. Nato pa je pomilovalno, z glasom, ki ji je trepetal od onemogle jeze, dejala:

„V postelji — sedanjost!?! . . .“

„Dà, dà! V postelji. Vsi se ob njej spotikajo, prav kakor ob sobi, se muzajo beraštvu, ki je brez okraskov. — To jih odbija. A nihče ne pomisli, da je beraštvo golo, da je čisto kakor plamen. — Pri meni je vse tako preprosto, kakor so preprosti državni telegrafski drogovi. K . . .“

„Kaj imajo državni telegrafski drogovi skupnega z vašo posteljo, sobo in z vami! . . .“ je pikro vzkliknila.

„In ‚z mano‘, Silva, ste pozabili reči. Sicer je že pozno, moji živci bodo kmalu čist električen tok — dal čas, da njihovi valovi prodro vse stene, vso zračno in zemeljsko plast. — Mislím, da imajo vprav državni telegrafski drogovi veliko skupnega z mojo posteljo, z mojo sobo, z menoj in z vami, z vsem svetom, da imajo z vsem tem veliko opraviti. Ali to so stvari, o katerih zelo nerad govorim in ki vam ne bodo jasne. Trenotno gre vam in meni, a zlasti vam za golo dejstvo, za posteljo. Ta postelja, ki jo vidite, je res sramota v moji sobi. Prav v tem pa je nemara v njej vsa sedanjost.

Ko sem pričel s čiščenjem svoje sobe, tega svojega sveta, se je pogosto pripetilo, da sem v tem ali onem kotu obslonel utrujen do smrti, razdvojen, blizu blaznosti. Strahoten je spomin na vse muke, ki sem jih imel zaradi stoletne navlake v tem prostoru. Zlasti s posteljo, ki je v zgodovini kulture posvečen, najbolj negovan predmet. Druge predmete sem kratko in malo pometal na hodnik. Postelje nisem mogel. — Saj veste: nekdo mi je dejal: *vsak človek mora imeti posteljo!* in se ob tem spoznanju temeljito zjokal.

Moja postelja ni bila zmerom taka, kakršna je danes. Imel sem veliko postelj. Skoroda več kakor gospodinj. Od raznih kupov slame preko vagonskih klopi tretjega razreda in mehkih divanov prvega razreda do mehkih perníc sem doživel vso svetovno zgodovino. Tako rekoč v postelji. To, kar vidite pred seboj, spada skoraj v predzgodovinsko dobo. Vse je tako preprosto. Zglavna končnica zadnje bolj ali manj prave postelje, ki sem jo imel, je bila precej višja od znožne. Umetniško izdelana, so mi dejali. Toda nekega dne me to ni prav nič motilo, da ne bi bil mogel pobesneti. Popadla me je taka besnost, da sem se z zagrizenostjo španskega jezuita vpraševal: Zakaj in čemu mora biti zglavna končnica tako pretirano visoka, da me ponoči straši kakor planinca nepremagljiv previs v mraku. In potem: Saj nisem abesinski kralj! Repräsentance ne ljubim. — In ministrov ne sprejemam!

Vzel sem žago in sekiro. — Edina ovira mi je bila *gospodinja*. Zaradi nje sem imel težko delo. Kakor obsedena je bila zaradi zaklenjenih

vrat. Ljudje so strmeli. Ko pa se je razlegla godba žage in sekire — je omedlela, kakor da so ji z živega telesa trgali meso. Pa njeno telo je bilo že davno mrtvo; njen duh že davno omrtvel, ki je živel le še v izkoriščanju tujih sil, od tuje krvi. Morala je omedleti. Zakaj vsaki stvari so sile štete po nedoumljivih zakonih časa in prirode. Čudno — v meni se je vse smejalo! Iz prsi se mi je med delom izvijal zmagoslaven krohot. Ali še preden me je premagalo veselje nad tako imenitno uspelim delom, sem odklenil vrata, da se ž njo, ki me je mučila vse življenje, zadnjič spogledam iz oči v oči. Gospodinja je planila vsa razmršena, bleda in nenadno povsem postarana v sobo. Njene oči so streljale strele — vendar delo je bilo opravljeno, v meni je vladal miren smeh zaradi preteklosti in sedanjosti — bil sem pripravljen na zadnje dejanje: ubiti njo, da ji ugasne pogled in se sprijazni s sedanjostjo, s svojo smrtjo. Težko sem jo ukrotil. Hotela je, da ji plačam celo posteljo. Tega sem bil najmanj pričakoval. Šlo ji je le za račun. Brez pomisleka, še ves opit od svojega dela, sem poklical mizarja in naročil novo končnico, ki naj bi bila prav taka kakor tista, ki sem jo bil prežagal, iz sedemnajstega stoletja. Mizar je bil pameten človek in je poklical na pomoč rezbarja. In nova končnica je na las podobna stari. Le v tem je majhen razloček, da jo je delal človek, ki se je glede posteljnih končnic in podobnih reči rodil vsaj tri sto let prepozno. Ob tem delu je spoznal, da je današnje življenje silno dolgočasno in prazno, da sicer povsod vre, ali da v tem vrenju zanj še ni nikakega pravega dela. To pa, tale končnica, gospod Andrej, mi je dejal, je bilo veselo delo! Ob teh njegovih besedah sem začutil vso svojo bedo, ves svoj napor, iznebiti se prav tega dolgočasje, te praznote, ki me je obdajala. Potem pa, ko sem si ogledal njegovo delo in ko sem opazil njegov očitajoči pogled, ki je ves čas počival na meni, sem spoznal svojo blodnjo. Ali, Silva, kakor vidite, vdal se nisem. Vse je bilo potrebno, da sem na poti svojega iskanja dosegel najvišjo bolečino: bolečino rušenja.

Nova končnica je mojstrovina. Mož je ponaredil celo starost. V enem tednu je svež hrastov les postaral za tristo let. Površino, tem večja vrednost, ker je notranjost zdrava.

Od tistega dne sem potihnil, se umiril. Gospodinja me zdaj več ne goni iz stanovanja. Tudi ona je utihnila, se je umirila. In če prav pomislim in presodim njeno današnje vedenje, moram reči, da je gospodinja prenehala biti — in da v hiši gospodarim prav za prav jaz. Odkod to njeno spoštovanje do mene — ne ugibam. A dasi se je vse zgodilo po moji volji — sem bolj sam kakor kdajkoli poprej. Zakaj ves ta boj z notranjim in zunanjim svetom je zaprt v tej sobi, uklenjen med te bele stene, ne more iz sebe. In tako sem v njem uklenjen sam in morda poginem prej, preden se povsem zavem svoje velike samote.“

Silva je z brezumnim izrazom gledala zdaj posteljo zdaj mene. Ko sem utihnil, je zašepetala:

„Andrej, meni se zdi, da v teh urah nekomu ni prav nič dobro. Vam ni prav nič dobro... — Pa saj ta postelja, ki je tu notri, je zbita iz navadnih smrekovih desk!“

„Ah, dà, po tistem zločinu, ki sem ga zagrešil nad posteljo, bi res skoro izgubil pamet. Živci so mi popustili. Postajal sem od dne do dne bolj razdražljiv. V sobi nisem mogel več strpeti. Kdaj pa kdaj mi je bilo, da je v njej človeško truplo brez glave. Nenehoma me je obhajal občutek, da je v sobi nekaj razbito, da se dvoje stvari med seboj bije, da daje nekaj temu prostoru smisel neenotnosti, ubitosti. Zavlada je anarhija. Čez dolgo časa sem tej svoji bolezni našel sled. Pozno zvečer sem se zamišljen ustavil pred posteljo. Tedaj sem povsem iznenada, kakor iz težkega sna vzdramljen, opazil kričeče nasprotje med vznožno in prirezano končnico. To je bilo — truplo brez glave. V tem je bila vsa razbitost. Razbito sedemnajsto stoletje, ki sem ga bil sprva zaradi njegove harmoničnosti tako vesel — a sem ga pozneje, ko sem se poglobil v svoj čas, zaradi svojega iskanja in blodenj polnega življenja hotel svojemu času — *prikrojiti*. V tem je vsa moja zmeta. Razbijal sem telo, ki je po svojem času bilo dovršeno.

Zato sem tisto posteljo odstranil in si kupil to preprosto, ki je zbita iz smrekovih desk, dolgočasna, prav nič lepa, malo trajna, ki služi le trenutnemu namenu. Saj tako je povsem prav. Svoji bedi sem dal vreden obraz. V njej ni srca. Zato sem dejal, da vlada v moji sobi ekonomija.“

Silva je zamišljeno gledala skozi okno v temo. Zdaj pa zdaj ji je veter mršil temne, na senci padajoče kodre. Na obrazu se ji je poznala utrujenost. Stopil sem k njej in ji položil roko na ramo.

„Silva,“ sem izpregovoril, „zdaj vidite, zakaj je v meni tako malo srca.“

Pokimala je in zaihtela. Vse bolj sem čutil, da se je z menoj moralo zadnji čas nekaj strašnega pripetiti. Zdaj pa zdaj me je stresel mraz. Silva je ihtela kakor osamljen otrok, ki dolgo ni mogel jokati, ki se je upiral samemu sebi in nazadnje le zajokal. Ko se je nekoliko umirila, mi je skozi solze dejala:

„Andrej, ne razumem vas!“

Morda mi je ves večer nedostajalo prav tega priznanja. Bil sem ga vesel, čeprav sem vedel, da mi je Silva bila zelo blizu, zelo blizu in je hotela le človeške, tople besede. Človeške besede? Ne, ne, te nisem zmoget. Pa saj nisem govoril le njej, saj se nisem pogovarjal le ž njo. Tožil sem sebi — in proti sebi je človek najbolj nečloveški. Razpet na

križ vsakdanjosti je le prežeča zver, ki se slej ali prej zruši od zahrbtnega udarca.

„O, mene je zelo težko razumeti, Silva!“ sem ji dejal in stisnil roki v nasmehu. „Vem. — Težko je razumeti človeka, ki čepi kakor Lazar pred bogatinovimi vrati. Bolan je — in bolnika more le malokdo razumeti od tistih, ki sede za obloženimi mizami. Prav tako pa ga ne morejo razumeti tudi tisti, ki prvim bolj ali manj dobre volje strežejo, ki potrpe zaradi ostankov. In vi, Silva, ste ena teh poslednjih strežnic. Dobri ste z *gospodinjo*. — Jaz pa, jaz pa nisem ne bogatin ne strežnik. Sem Lazar, bolnik.

To noč ste me spravili iz ravnotežja. V tem mestu, kjer vse laja, to ni težko, kadar najde človek lepo dušo. Vendar, po vsem tem, kar se je med nama zgodilo, za vas ne morem biti več človek. Mojega hladnega, ubitega srca ne more nihče sprejeti. Meni pa je vroče preveč. Ta čas, v katerem sva, ni za to, da bi kazali človeka. Vi kakor jaz, vsi smo obsojeni v sebe. Sleherni od nas se boji, da ne bi izgubil sebe. Zato se v današnji mehanizaciji življenja tako slabo počutimo. Mi, ki smo spodaj, ki sebe ne smemo imeti! Zato smo še polni preteklosti, neke preteklosti, s katero se nenehoma varamo in tešimo, ki jo poznamo le po oblikah. Ljudje še uživajo v baroku, rokokoju, se izgubljajo v sladkobnih romantičnih doživetjih, ker jim današnji čas ne nudi drugega, kakor le boj za telesni obstanek. — Kdor se tega boja more vsaj malo rešiti in slediti srcu, je božji. Kdor hoče slediti temu našemu času, si iz sinjega neba ne sme delati malika, iz stroja ne boga. Toda smo ljudje, ki smo zaljubljeni v žvižg siren, v signale avtomobilov, v vrteča se kolesja. Pa v tej ljubezni ni srca. Misel, le hladna, preračunljiva misel je, gola spoznanja, ki slone na še bolj golih dejstvih pošastne naglice, s katero se hoče človek povzpeti do boga. Babilonska misel je — in ker je, verujem v njo — ne zaradi zmage — zaradi časa, ki jo je dal. V požaru, ki ga rodi, propademo vsi, ali sledov našega strahotnega napora ne izbriše nihče. V novi pesmi transmisij poginemo, se zrušimo na grmadi svojega — in se morda spravljeni s samim seboj in vsem svetom srečno nasmehnemo sebi in vsem v veri, da je sleherni izpolnil svojo dolžnost. Verujte, Silva, morda pa ostane, o prav gotovo, za nami, ki nam iz upalih lic sije krutost, več srcā kakor hladnega razuma. Mi to čutimo. Vsi tisti, ki so jim bile ob prvi človeški besedi odvzete roke. O, dà! Nocoj me morda res ne morete razumeti. Namesto ljubezni ste našli le bednega človeka. Kadar se me boste poslej spominjali, ne bo v vas nič več tistega sanjavega hrepenenja, ki vam je maličilo dušo in jo spravljal v neprestan strah. Vrnite se med hribe in poslušajte njihovo pesem. Za vas ni ta svet. Premehki ste. Jaz pa vidim od dne do dne bolj, da ljubiti ne smem, ker bi

se v ljubezni izgubil. Vsemu se odrekam. Vi pa se vsemu odreči ne morete. Ne smete. Dajte svoje srce otrokom!

In potem je odšla. Preko obraza ji je bil razlit čudovit mir. Trpki izraz njenih rdečih ustnic je poživiljal komaj viden smehljaj. Pred izhodom je obstala in tiho dejala:

„Na svidenje!“

Ta čas so se šipe zabliskale v jutrnjem solncu. Zdrvel sem v sobo in zaril glavo v svoje trde blazine.

Solnce je ugasnilo mojo luč.

In tisti čas, ko sem strmел v jutrnjo zarjo, ves sproščen, ko sem se kopal v solncu in mislil na Silvo, je hitela ona v smrt.

Tudi njen grob ne živi sebi.

IZ PORTUGALSKEGA PESNIŠTVA

A. D E B E L J A K

Quem canta, seu mal espanta;
quem chora, seu mal aumenta:
eu canto para espalhar
a paixão que me atormenta.

Cantiga popular.

Lani je Antonio Sergio objavil Zgodovino Portugalske, ki jo je vseučiliški profesor J. Moneva y Puyol takoj prevel v španščino ter uvodoma poudaril, da je ta zgodovinar in sociolog popolnoma prenovil prikazovanje pglavitnih dogodkov iz portugalskega razvoja. V prvem delu tolmači postanek narodnosti do prevrata v letu 1385. in nastop dinastije Aviz, ki pomeni premoč pristaniškega meščanstva in zapostavitve kmetskega sloja. V drugem obravnava portugalski sunek v Afriko, Azijo in Ameriko. V tretjem rešeta sodobne poskuse za svobodnomiselne reforme v metropoli, ki pa doslej niso zadoščali. Politika fiksacije, domače ustalitve, se mora dopolniti s prevozno politiko. Kajti portugalsko ljudstvo, v bistvu brodniško in svetovljansko, se čuti poklicano, da objame vso zemljo in pride v stik z vsemi plemeni. V primeri s kastiljskim duhom je po Sergiju portugalski duh bolj človečanski, meščanski, svobodnovernejši.

Na Francoskem prevladuje mnenje — poroča Ph. Lebesgue, *Mercure de France*, 15. X. 1932. — da je Portugal nekakšna španska pokrajina, katere si kastiljski kralji zbog nekih dinastičnih nezgod niso mogli pri-